

ในบริบทเศรษฐกิจของประเทศทำให้ทราบว่าอยุธยาให้ความสำคัญกับต่างชาติไม่น้อยเลยทีเดียว นอกจากพ่อค้าชาวเอเชีย อย่างจีนและอินเดีย ที่นำพามรดกทางอารยธรรมและวัฒนธรรมเก่าแก่มาสู่ดินแดนแถบนี้ เหล่าพ่อค้าชาวยุโรปก็เช่นกัน

ABSTRACT**Holanda Traders : The Dutch Trade
in Ayutthaya State***Nawachanok Witedwittayanusart*

The new coming of Dutch people in South East Asia has begun to trade in Ayutthaya since setting up United East India, or it called VOC [Vereenigde Oostindische Compagnie Company]. However, the Parliament of Netherland consist of the private company groups, the capitalists and the merchants didn't satisfied about the monopoly trade of Portuguese. Then, they assembled together and asked the concession to be permitted from the government to setup this group in terms of having enough power to trade in monopoly way with archipelago in East Asia and South East Asia including with colonialism this area too.

In B.E 2147, The United East India of Dutch had contacted with Ayutthaya through Pattani State or the upcountry of Ayutthaya Colony. On the other hand, the original trade base was in India and ChawaErchipelago. However, Dutch still went forward to colonialism of the country groups in terms of trading the vital spices, such as peppers, cadamons, cloves and nutmegs. Thus, this country desired to expand its trade base to China and Japan by using the trade channel of Siam to pass by.

Ayutthaya Kingdom had abundant natural resources, such as varieties of sandalwood, tin, wool, horns and rice. However, at that time the relationship pattern between Ayutthaya and Dutch was in uncertain way with conflicts of interests and monopoly trade of Ayutthaya. Moreover, it had the conflict until bringing the ships to close the mouth of water in Chao Praya river. Then, the King of Ayutthaya had sent the first team of ambassador to visit Europe. After that, Dutch has begun to setup the trade station in Ayutthaya in permanent way with the excellent leading system consisting of goods warehouse and large parking harbour in B.E. 2176.

On the contrary, in the first stage it showed that the role of Dutch trade had objective only to trade. On the other hand, after it had determined the company policy, this company had been developed without having the problem of politics anymore. Finally, Dutch can remove Portuguese trade out South East Asia successfully, and it has the most influenced power in the world. Unfortunately, the trade role of Dutch had been finished with the politics problem inside Ayutthaya and economics problem of trade in Asia and Europe with a lot changing. Later, after Dutch has been seized by France, it took turn to depend on England until selling its businesses including of trade stations, and finally it has been out of the trade role in Asia.

Keywords: Holanda Traders, The Dutch Trade, Ayutthaya State

ฮอลันดาศาสนา: การค้าของดัตช์ในรัฐอยุธยา

นวนชนก วิเทศวิทยานุศาสตร์

การค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นที่รู้จักกันดีว่ามีสินค้าหลากหลายชนิดซึ่งทำให้ทั้งพ่อค้าในภูมิภาคเดียวกันหรือแม้แต่พ่อค้าชาวต่างชาติก็ให้ความสนใจเดินทางเข้ามาแวะเวียนแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้ากันอย่างต่อเนื่องตลอดถึงสมัยอยุธยาเป็นราชธานี

การค้าในสมัยอยุธยานั้นกล่าวได้ว่ามีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เชื่อมโยงกับสุโขทัย-ล้านนา-ล้านช้าง-ละโว้-อยุธยา และนครศรีธรรมราชและถ้าเราศึกษาในพัฒนาการของศูนย์กลางทางวัฒนธรรมที่สืบเนื่องต่อกันมาในดินแดนแถบนี้ จะพบว่า อยุธยาเป็นอาณานิคมที่เกิดจากการสะสมของดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ชีเกรุ ทานาเบ้ นักวิชาการชาวญี่ปุ่นได้แบ่งดินแดนของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเก่า
2. ดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำใหม่

โดยใช้ระดับน้ำทะเล 2.5 เมตรเป็นเกณฑ์ ดังนั้นดินแดนอยุธยาซึ่งอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเล 3.5 เมตรจึงจัดอยู่ในกลุ่มดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเก่า ซึ่งเป็นตอนล่างสุดที่ติดต่อกับดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำใหม่ โดยสภาพทางภูมิศาสตร์เช่นนี้ทำให้มีแม่น้ำหลายสายไหลมารวมกันและออกสู่อ่าวไทย การท่วมถมของตะกอนแม่น้ำในทุกๆครั้งก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในที่ราบลุ่มแถบนี้และกลายเป็นดินแดนที่สามารถผลิตข้าวและการเกษตรกรรมเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตประชากรได้เป็นจำนวนมาก รวมทั้งกลายเป็นฐานที่จะก่อตั้งอาณาจักรอยุธยาในที่สุด (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. 2544: 17)

อยุธยา: รัฐเมืองท่า การค้าสร้างเมือง

การเติบโตของอาณาจักรอยุธยาซึ่งมีฐานการค้าขายผลิตผลทางการเกษตร โดยเฉพาะข้าว และสินค้าอื่นๆที่สำคัญเช่น ของป่า หรือแร่ธาตุ ทำให้อยุธยามีรายได้ทางเศรษฐกิจไม่น้อยในแต่ละปีเลยทีเดียว โดยเฉพาะในราชสำนักมีหลักฐานของ ชิมอง เดอลาลูแบร์ ราชทูตชาวฝรั่งเศสได้กล่าวว่า พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงเป็น “พ่อค้าใหญ่” ด้วยพระองค์เอง จึงไม่น่าแปลกใจที่ในราชสำนักสามารถใช้ชีวิตอย่างโอ่อ่าหรูหรา และสามารถสร้างภาพความยิ่งใหญ่ในสายตาของสามัญชนทั่วไป และที่สำคัญความร่ำรวยนี้ไปเสริมแนวคิดที่ว่ากษัตริย์มีความเหนือกว่าและความแตกต่างจากคนธรรมดาทั่วไปได้อีกประการหนึ่ง(ชาวยุโรป เกษตรศิริ. 2544: 26-27)

นอกจากฐานเศรษฐกิจที่ทำเรื่องการเกษตรกรรมแล้ว ผู้ปกครองยังใช้เป็นการควบคุมกำลังไพร่พลของตนเองอีกด้วย อีกทางหนึ่งก็ใช้การค้าระหว่างประเทศให้ยิ่งเพิ่มความมั่งคั่งให้แก่อาณาจักร ในฐานะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่ค่อนข้างได้เปรียบ การดำเนินนโยบายของราชสำนักและสภาพแวดล้อมทำให้อยุธยากลายเป็นดินแดนที่เหล่าพ่อค้าพากันมาให้ความสนใจตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มพ่อค้าชาวจีน อินเดีย ซึ่งให้ความสำคัญกับการค้าบริเวณแถบนี้มาอย่างยาวนานจนเป็นบ่อเกิดอารยธรรมต่างๆขึ้นในแถบสุวรรณภูมิ ไม่ว่าจะเป็นศาสนา วัฒนธรรม ภาษา ความเชื่อ ตลอดจนตำนานต่างๆที่เล่าขานกันสืบมา สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของเจ้าของดินแดนและผู้มาเยือนได้อย่างชัดเจน

ในการค้าระหว่างประเทศเช่นนี้ อยุธยาจึงจัดให้มีหน่วยงานรับผิดชอบ คือ เจ้ากรมท่าซ้ายและเจ้ากรมท่าขวา

เจ้ากรมท่าซ้าย ตำแหน่งคือ โขดีกราชเศรษฐี มีผู้ช่วยคือ เทพภักดี ทำหน้าที่รับผิดชอบกิจการเรือสำเภาในอาณาบริเวณที่เกี่ยวข้องกับจีน ดูแลการเดินทางไปมาระหว่างเมืองท่าจีนตอนใต้และเมืองท่าอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับอยุธยา จากนางซากิ หมู่เกาะริวกิว เมืองท่าในเวียดนาม หมู่เกาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากสุมาตราถึงฟิลิปปินส์ ภาษาที่ใช้คือภาษาจีน

เจ้ากรมท่าขวา ตำแหน่งคือ จุลาราชมนตรี มีผู้ใต้บังคับบัญชาอีก 2 ตำแหน่งคือ

1. ราชนนตรี ดูแลพ่อค้าที่เป็นมุสลิมจากมลายูและหมู่เกาะอินโด
2. นนทเกษ ดูแลพ่อค้าที่มาจากอินเดียใต้ หรือพราหมณ์เทศ

กรมนี้น่าจะใช้ภาษามลายูในการติดต่อสื่อสารโดยมีหลักฐานจากฮอลันดาว่า อยุธยาใช้ภาษาและล่ำมมลายู แต่ต่อมาก็เลิก และใช้ภาษาจีนแทนในสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ต่อมาในสมัยอยุธยาตอนกลาง เริ่มมีพ่อค้าจากยุโรปเดินทางเข้ามาค้าขาย จึงมีการตั้งกรมใหม่ขึ้นคือ กรมท่ากลาง มีหน้าที่ดูแลกลุ่มพ่อค้าชาวยุโรปที่เข้ามาติดต่อค้าขาย แต่ก็ได้ปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา เช่น การกำหนดให้ฮอลันดาขึ้นอยู่กับเจ้ากรมท่าซ้าย เพราะลักษณะการค้าคล้ายคลึงกับจีนมากกว่า เป็นต้น (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. 2544:42-46)

นอกจากบริบททางการเมืองการปกครองของอยุธยาที่นักประวัติศาสตร์ให้ความสนใจศึกษาแล้วนั้น การจัดการบริหารหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการค้าก็ไม่ได้ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ดังที่เราจะเห็นได้จากการแบ่งหน้าที่ควบคุมและจัดการบรรดาพ่อค้าต่างชาติที่เข้ามาติดต่อค้าขาย ซึ่งถ้ามองในบริบทเศรษฐกิจของประเทศทำให้ทราบว่าอยุธยาให้ความสำคัญกับต่างชาติไม่น้อยเลยทีเดียว นอกจากพ่อค้าชาวเอเชีย อย่างจีนและอินเดียที่น่าพามรดกทางอารยธรรมและวัฒนธรรมเก่าแก่มาสู่ดินแดนแถบนี้ เหล่าพ่อค้าชาวยุโรปก็เช่นกัน

จากเจ้าน่านน้ำมาสู่ ฮอลันดาพาณิชย์

การเข้ามาของพ่อค้าฮอลันดาหรือพ่อค้าดัตช์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่งผลให้เหล่าพ่อค้าชาติต่างๆ อย่างจีน อินเดีย อาหรับ เปอร์เซีย หรือแม้แต่โปรตุเกสที่เดินทางมาค้าขายอยู่ก่อนหน้านี้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารจัดการ เดิมทีแถบนี้มีสินค้าเศรษฐกิจที่น่าสนใจหลายอย่างเช่น ข้าว เปลือกเครื่องเทศ ภาชนะวัตถุที่มีลวดลายสวยงาม เพชรนิลจินดา ผ้าแพร ผ้าไหม ผ้ากำมะหยี่ และผ้าประเภทอื่นๆ ที่ล้วนถักทอด้วยด้ายอย่างดี เครื่องไม้

เครื่องยา ฯลฯ

สินค้าเหล่านี้มีการแลกเปลี่ยนค้าขายระหว่างกลุ่มพ่อค้าต่างชาติและชาวพื้นเมืองมาโดยตลอดเป็นเวลานานแล้วโดยมีหลักฐานสำคัญหลายอย่างเช่น วัฒนธรรม ศาสนา ภาษาและวรรณกรรมที่มีความเชื่อมโยงกันในดินแดนแถบนี้ แต่ในที่สุดการเข้ามาของโปรตุเกสซึ่งถือว่าเป็นชาติแรกที่ทำการค้าในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ต้องผ่านภาวะการเมืองการเปลี่ยนแปลงหลายเหตุการณ์ มาก่อนที่พ่อค้าฮอลันดาและชาติอื่นๆจะเดินทางเข้ามา โดยจุดประสงค์คล้ายกัน คือ ต้องการเครื่องเทศและขยายอำนาจการปกครองของกษัตริย์ของตนเอง

การไล่ล่ายึดเมืองต่างๆในกลุ่มหมู่เกาะอินโดนีเซียก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่แตกต่างกันจากรูปแบบการค้าของพ่อค้าชาวเอเชีย ซึ่งไม่ปรากฏชัดเจนว่าได้ใช้ยุทธวิธีการดั่งเช่นโปรตุเกสเป็นและส่งผลต่อเนื่องมาถึงการเข้ามาของพ่อค้าชาวฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศสในเวลาต่อมา แต่อย่างไรก็ตามวิธีการดังกล่าวนั้นก็ได้สร้างมิตรและศัตรูไปพร้อมๆกัน

จากนั้นชาวยุโรปที่เดินทางเข้ามาค้าขายก็มีการปรับตัว ปรับรูปแบบการเข้าถึงกลุ่มผู้มีอำนาจปกครองและได้เรียนรู้จากประสบการณ์ทางการค้าและสงครามกับเจ้าของดินแดน จึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

พ่อค้าชาวฮอลันดาเดินทางเข้ามาช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 ซึ่งอิทธิพลทางการค้าของโปรตุเกสเริ่มลดน้อยลงไปแล้ว โปรตุเกสถูกต่อต้านจากเจ้าของดินแดนโดยเฉพาะในเรื่องศาสนาและยังมีเหตุการณ์สงครามในยุโรปซึ่งเกี่ยวข้องกับสเปนและอังกฤษ จนในที่สุดโปรตุเกสถอนตัวออกไปจึงเป็นโอกาสทองของพ่อค้าดัตช์หรือฮอลันดาและพ่อค้าชาวอังกฤษในเวลาต่อมา

ฮอลันดาเข้ามาติดต่อกับกรุงศรีอยุธยาครั้งแรกในปีพ.ศ. 2147 กล่าวคือตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (2133-2148) โดยกัปตันจาคอป วันเน็คเดินทางผ่านหัวเมืองปัตตานีซึ่งเป็นประเทศราชของอยุธยาในขณะนั้น และเข้ามาเจรจากับเจ้าหญิงฮิยาหรือราชินีฮิยา(หรือฮิยา) เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน

พ.ศ.2144 เพื่อขออนุญาตจัดตั้งสถานีการค้าในปัตตานีเพื่อทำการติดต่อค้าขายระหว่างอยุธยา ปัตตานี ไทรบุรี นครศรีธรรมราช สงขลา ภูเก็ตและเมืองบันตัมในเกาะชวา โดยมีสินค้าที่ต้องการคือ ดีบุก หนังกวาง ไม้ฝาง ข้าวสาร ข้าวเปลือก หนังกวางกระเบนเพื่อไปจำหน่ายแก่ญี่ปุ่น เมื่อทางปัตตานีเปิดทางให้ฮอลันดาเข้ามาตั้งโรงงานสินค้า ก็เป็นทางสะดวกให้แก่พ่อค้าชาวยุโรปใหม่ๆที่เดินทางเข้ามาทำการค้าได้อย่างเสรีเพิ่มขึ้นมาอีกชาติหนึ่ง จากก่อนหน้านี้นี้มีเพียงชาติเดียวคือโปรตุเกสนั่นเอง ซึ่งแน่นอนที่จะเกิดความไม่พอใจขึ้น มีทั้งกีดกันการเข้ามาของฮอลันดาที่จะติดต่อขอสถานีการค้า¹ โดยทางโปรตุเกสได้โจมตีเรืออัมสเตอร์ดัมและเรือเดอกูตา เป็นผลให้กับต้นเรือเดอกูตาแขวนขวาขาด และลูกเรือเสียชีวิต 9 นาย ส่วนกัปตันจากรอสามารถนำทัพเข้าสู่เมืองปัตตานีได้สำเร็จ (ชาดา นนทวัฒน์. 2557: 143-145)

นอกจากโปรตุเกสแล้วยังมีญี่ปุ่นก็ได้รับผลกระทบเช่นกันต่อการเข้ามาของฮอลันดาแต่เรื่องก็จบลงด้วยการไกล่เกลี่ยของราชินีฮิยาและอีกจุดมุ่งหมายหนึ่งคือ ต้องการขึ้นไปค้าขายกับจีนโดยใช้สำเภาสยาม(เพลง ฎุฬา. 2557: 77-80) อันที่จริงแล้วความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีและฮอลันดาถือว่าเป็นไปอย่างราบรื่นเนื่องจากราชินีฮิยาทรงให้ความสำคัญและบริหารจัดการการค้าในเมืองปัตตานีเป็นอย่างดี จนทำให้บรรดาพ่อค้านานาชาติต้องการเข้ามาค้าขาย โดยเฉพาะเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินได้รับการดูแลคุ้มครองจากราชสำนัก ให้ความ

¹ สถานีการค้าของฮอลันดาที่เมืองปัตตานีเป็นสถานีการค้าแห่งแรกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของบริษัท Dutch East India Company หรือที่เราเรียกว่า VOC (Vereenigde Oost-indische Compagnie) เป็นบริษัทที่เกิดขึ้นโดยการระดมทุนของพ่อค้าและก่อตั้งสำเร็จในเดือนมีนาคมปีพ.ศ.2144 ทุนแรกเริ่มที่ 6.4 ล้านเหรียญฮอลันดา และอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลโดยมีกำลังทหารและอำนาจการจัดการ เมื่อแรกเข้าไปตั้งสถานีการค้าในปัตตานี หลังจากก่อตั้งเสร็จไม่นานก็เข้าไปเปิดสถานีการค้าในอยุธยา

ต่อมา VOC ได้ขยายการค้าไปยังเมืองต่างในภูมิภาคและประสบปัญหาเช่น ถูกชาวโปรตุเกส ชาวญี่ปุ่น ชาวจีนกีดกันการค้า และเรื่องเงินทุน สินค้าที่พ่อค้าฮอลันดาขายให้เมืองปัตตานีคือ อวรุณ ปืนใหญ่ ดาบ เครื่องถ้วยชาม เครื่องมือโลหะเป็นต้น(ชาดา นนทวัฒน์. 2557: 116-121)

เป็นธรรมแก่พ่อค้าทุกชาติทุกภาษา รวมถึงการจัดเก็บภาษีอย่างมีระบบทำให้การค้า
ดำเนินการทางการค้าเป็นไปได้อย่างราบรื่นและรุ่งเรือง กลายเป็นตลาดการค้า
ใหญ่ยิ่งขึ้น กล่าวคือ เป็นสมัยแห่งการค้าที่รุ่งเรืองที่สุดสมัยหนึ่งของปัตตานี(ชา
ดา นนทวัฒน์, 2557: 149-151)

นายวิบริัน ฟาน เวอร์ริค แม่ทัพเรือฮอลันดาประจำอยู่ปัตตานี ได้นำนาย
เคอร์นีเลียส สเปกซ์ ผู้เป็นทูตฮอลันดาเข้าเฝ้าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นครั้ง
แรก พร้อมทั้งนายแลมเบิร์ต จาคอป มาร่วมเจรจาเรื่องการค้าและตั้งสถานีการ
ค้าในอยุธยาเสียเลย ในท่าทีของสยามยังไม่แน่ใจในบทบาทของฮอลันดา เพราะ
รู้จักแต่โปรตุเกส ทราบเพียงเป็นเหมือนโจรสลัดเท่านั้น

ดังที่โยส สเคาเต็ล² หัวหน้าสถานีการค้าของฮอลันดาในอยุธยา บันทึกไว้ว่า

“ใน พ.ศ. 2147 ความพยายามครั้งแรกของฮอลันดาที่จะเปิด
ความสัมพันธ์กับสยามได้ล้มฤทธิ์ผลติดตามด้วยการส่งราชทูตสยาม
จากเมืองบันตัม จากเกาะชวา ราชทูตได้เดินทางต่อไปถึงประเทศ
ฮอลันดาในปีพ.ศ. 2151 ชาวสยามแสดงความประหลาดใจอย่างยิ่งที่
พบว่าชาวฮอลันดาก็มีบ้านเมืองของตนเอง มิได้เป็นพวกโจรสลัดดังที่
ชาวโปรตุเกสชอบแอบอ้าง” (อานนท์ จิตรประภาส. 2552:74)

จากการศึกษาของพิริกษ์ ชวนะเกรียงไกร³ ชี้ว่า สยามเกิดความขัดแย้ง
ครั้งแรกกับฮอลันดาในปีพ.ศ. 2151 นี้ด้วยในเรื่องการค้าที่ฮอลันดารู้สึกอึดอัดกั

² โยสสเคาเต็ล ผู้จัดการบริษัทการค้าฮอลันดา หรือนายสถานีการค้าของฮอลันดา
เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยาเป็นเวลา 8 ปี โดยมีหลักฐานว่าเขาเคยเป็นทูตพิเศษนำพระราชสาส์น
ของเจ้าชายแห่งออเรนจ์ของฮอลันดาเข้ามาถวายพระเจ้าปราสาททอง แต่เมื่อเทียบศักราช
แล้วพบว่าตรงกับสมัยพระเจ้าทรงธรรม (ปีพ.ศ.2171) อีกข้อมูลหนึ่งบอกว่า เขาเดินทางกลับ
มาอีกครั้งหนึ่ง (ปี พ.ศ. 2176) ผู้สำเร็จราชการที่ปัตตานีเวลานั้นคือนายเฮนริกบาวเวอร์ ส่งเขามา
เป็นผู้จัดการคลังสินค้าของฮอลันดาในอยุธยา และในปีเดียวกันนี้เองทางปัตตานีก็ได้ส่ง
นายเยเรเมียส ฟาน ฟลิท หรือ วัน วลิท เข้ามาเป็นผู้ช่วย

³ กล่าวถึงใน “สถานีการค้าของฮอลันดาที่กรุงศรีอยุธยาและเมืองพระประแดง”
ในเอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฮอลันดาสยามอยุธยา,
วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา, หน้า 2

นโยบายของอยุธยาที่ผูกขาดผ่านทางตัวแทนของพระมหากษัตริย์ คือพระคลัง ทำให้ฮอลันดาไม่สามารถซื้อสินค้าได้อย่างอิสระ ซึ่งรวมไปถึงการนำเข้าสินค้าที่จะมาขายด้วย นอกจากนี้ยังมีเรื่องการซื้อขายข้าวที่อยุธยาไม่สามารถจัดจำหน่ายได้ตามปริมาณที่ต้องการได้ จึงส่งผลให้เกิดการปิดสถานีการค้าลงเป็นครั้งคราว (เริงวุฒิ มิตรสุริยะ. 2552: 91)

และมีบันทึกทางเอกสารทางการทูตฮอลันดาว่า

“...กิจการค้าของเรากับกรุงสยามได้เริ่มมีขึ้นเป็นครั้งแรก นับแต่ปี ค.ศ. 1604 (พ.ศ.2147) เมื่อครั้งระหว่างนายพลเรือ วิกแบรนต์ วัน แววิจค์ (นายวิบริัน ฟาน เวอร์วิก แม่ทัพเรือฮอลันดาประจำอยู่ปัตตานี-ผู้วิจัย) ฟ่านกาศัยอยู่ที่เมืองปัตตานี และได้ส่งคอร์นีเลียส สเปคซ์ เป็นราชทูตไปยังผู้ครองอาณาจักรดังกล่าว กรุงสยามเป็นสถานี่กลางในเส้นการเดินทางและกิจการค้ากับประเทศญี่ปุ่น ได้แลกเปลี่ยนค้าจำพวกหนังงาช้าง ไม้จันทน์หอม และสินค้าอื่นๆ ซึ่งเราอาจจัดส่งซื้อไปขายยังประเทศญี่ปุ่น ในขณะเดียวกันข้าวของประเทศสยามก็เป็นอาหารที่บริษัทฮิสต่อนีเดียต้องการมาก.....” (ไพโรจน์ เกษมเม่นกิจ. 2513: 5)

โดยที่ไม่กี่ปีหลังจากการเข้ามาของพ่อค้าฮอลันดาพบว่า การเข้ามาดำเนินการเป็นพ่อค้าคนกลางในการรับซื้อสินค้าของป่าประเภทหนังงาช้าง ไม้ฝาง ไม้จันทน์หอม ไม่แดงจากอยุธยาส่งขายแก่ตลาดญี่ปุ่นนั้นได้ถูกบันทึกไว้ประมาณปี พ.ศ.2156 ว่า สิ่งเหล่านี้เป็นเงินทองที่จะตกตวงไปได้ทั้งสิ้นและมีพร้อมอยู่แล้ว นายยอร์ชสมิธ นักประวัติศาสตร์ค้นพบว่า บริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดาได้รับผลกำไรจากการค้าหนังงาช้างสูงถึง 300% และมีกำไรจากไม้ฝางสูงถึง 1,500% ในช่วงที่เริ่มเปิดการค้ากับญี่ปุ่นในปีพ.ศ. 2166

วิธีการที่จะทำให้ได้มาซึ่งของป่านั้นคือ ฮอลันดาผู้ดีที่จะพึ่งพาระบบราชการ ซึ่งทางอยุธยาได้วางระบบไว้ว่า การซื้อขายของป่าบางประเภทโดยเฉพาะของป่าซึ่งเป็นสินค้าต้องห้าม เช่น ไม้ฝาง ไม้กฤษณา จะต้องกระทำผ่านทางหน่วยงานราชการ คือ พระคลังสินค้า เนื่องจากพระคลังสินค้าหลวงเท่านั้นถึงจะ

ขายของเหล่านี้ได้ ดังนั้นฮอลันดาจึงติดต่อขอซื้อไม้ฝางจากผู้ดูแลพระคลังหลวง ซึ่งเจ้าหน้าที่ก็ได้สัญญาว่าจะจัดหาไม้ฝางให้แก่ฮอลันดาเป็นจำนวน 3,000 ทาบ และต่อมาไม่นานก็ปรากฏว่าบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดาแทบจะเป็นเจ้าเดียวในการผูกขาดของป่าประเภทหนึ่งกวางทั้งหมดส่งไปขายที่ญี่ปุ่น และจ้างคนจำนวนมากคอยกว้านซื้อหนึ่งกวางส่งไปที่บริษัท ในบรรดาคนเหล่านั้นก็มีชาวญี่ปุ่นอยู่ด้วย ต่อมาชาวญี่ปุ่นนั้นได้ทำการทุจริตขายหนึ่งกวางให้แก่พ่อค้าชาวจีน ทำให้ฮอลันดาพยายามจะผูกขาดสินค้าหนึ่งสัตว์แต่เพียงผู้เดียวเท่านั้น (ไกรฤกษ์ นานา. 2553: 76-77)

ดังใน เอกสารของฮอลันดาสมัยกรุงศรีอยุธยา ระบุว่า

“...การค้าขายกับญี่ปุ่นสามารถทำกำไรให้ได้มาก การค้าขายหนึ่งกวางที่นี้ก็ดีกว่าในประเทศกัมพูชาหรือในที่อื่นๆบางแห่ง และปีนี้หนึ่งกวางก็ราคาถูก แต่ขณะเดียวกันหนึ่งกวางมีราคาแพงในญี่ปุ่น ฉะนั้นเราควรจำทำให้ได้กำไรสองเท่า ถ้าหากได้ส่งไปจำหน่ายที่เมืองหลวงและได้รับคำสั่งให้ซื้อได้ ราคาของหนึ่งกวางเป็นดังนี้คือ ผืนใหญ่ 100 ผืน ต่อ 5 หรือ 6 ชั่ง และเมื่อเป็นที่ต้องการมากๆแล้ว ราคาขึ้นถึง 100 ผืนต่อ 7 หรือ 8 ชั่ง หนึ่งกวาง 3 ชนิด คละกัน 100 ผืน ต่อ 3 หรือ 4 ชั่ง และเมื่อต้องการมากๆ ก็ขึ้นถึง 5 หรือ 6 ชั่ง...” (กรมศิลปากร. 2513: 36)

ประวัติศาสตร์ช่วงนี้ได้มีหลักฐานปรากฏเรื่องความสัมพันธ์ของกษัตริย์อยุธยากับฮอลันดาคือจดหมายของนายเกเบรียล เตา เวอร์สัน ถึงบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา เขابันทีกว่า

“.... วันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2150 ได้มีคนสยามจำนวน 16 คน ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินสยาม(ตรงกับรัชสมัยพระเอกาทศรถ) ทรงแต่งตั้งราชทูตส่งไปเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินฮอลันดา ได้เดินทางไปถึงเมืองบันดัม และคนสยามขณะนี้จะเดินทางต่อไปยังประเทศฮอลแลนด์ เพื่อนำบรรณาการซึ่งได้แก่ ทัບทิมและเพชรพลอยต่างๆ ไปถวายเพื่อเป็นการเจริญทางพระราชไมตรี...” (อาณนท จิตรประภาส. 2552: 74)

ในรายละเอียดเรื่องนี้มีปรากฏบันทึกอยู่หลายอย่าง หลักฐานแรกมีบันทึกไว้ว่า แม่ทัพเรือฮอลันดาชื่อ คอร์นิลิอุส มาเตเลฟ ไมยินดีต้อนรับคนสยามกลุ่มนี้ และแสดงความไม่พอใจพ่อค้าฮอลันดาที่นำคนสยามมายังเมืองบันตัม เขาไม่อาจตัดสินใจว่าจะส่งคนกลุ่มนี้เดินทางต่อไปยังฮอลแลนด์ด้วยเรือของเขาที่ชื่อ ลอเรนซ์ ซึ่งเดินทางออกจากเมืองบันตัมในวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2151 นับเป็นคณะทูตไทยชุดแรกที่เดินทางไปยุโรป

นอกจากนั้นยังมีบันทึกของฮอลันดาบอกว่า คณะทูตชุดนี้เดินทางถึงกรุงเฮกในวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2151 และในการเดินทางกลับ ฮอลันดาได้ส่งพ่อค้าและคณะทูตจากพระเจ้าเมอริสติดตามมาด้วย(ภาสกร. 2556: 46-47) และจากนั้นก็มีการส่งของบรรณาการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างอยุธยาและฮอลันดากันอยู่ตลอดเวลาต้งจะเห็นได้จากเอกสารบันทึกของชาวดัชต์ ลำดับที่ 2 เล่ม 3 เลขที่ 103 ก็ได้เขียนไว้ว่า

“ พระราชสาสน์เจ้าชายแห่งออเรนจ์ กราบบังคมทูลพระเจ้ากรุงสยามเขียนเมื่อ ค.ศ. 1634 หรือ 1635(พ.ศ. 2177-2178)

ไฟรดริชเฮนริช เจ้าชายแห่งออเรนจ์เคานท์แห่งนัสเซา ฯลฯ จอมทัพแห่งดินแดนเนเธอร์แลนด์ทั้งปวง ขอกราบถวายพระพรแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยาม ผู้ทรงอำนาจอันยิ่งใหญ่ ประสพแต่ความรุ่งเรืองวัฒนา และมีชัยแก่อริราชศัตรูทั้งปวง

เราได้รับเครื่องบรรณาการพร้อมทั้งพระราชสาสน์ข้อตกลง ซึ่งมีค่ายิ่งจากราชสำนักที่ฝ่าพระบาทได้ส่งไปกับเรือที่เดินทางมาถึงอีสต์อินดีสเมื่อไม่นานมานี้และผู้กำกับเรือได้นำมามอบให้แก่เราด้วยตนเอง ในการนี้เรารู้สึกซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณเป็นอย่างยิ่ง ในการที่ฝ่าพระบาทได้แสดงออกถึงความรักใคร่เคารพนับถือที่ฝ่าพระบาทมีต่อปวงชนชาวเนเธอร์แลนด์ไว้อย่างประจักษ์แจ้ง อันนับเป็นประกาศและถือเป็นข้อตกลงสนธิสัญญา อันแสดงถึงความปรารถนาดีของฝ่าพระบาทที่จะทรงมุ่งผูกมิตรภาพอันดีที่มีมา

แต่ดั้งเดิม และให้มีการติดต่อไปมาระหว่างประชาชนแห่งอาณาจักรทั้งสอง ซึ่งทั้งนี้ เป็นสิ่งที่เราเห็ดทุลไว้และนับเป็นสิ่งที่มีความล้ำพันกว่าสิ่งอื่นใดในพิภพ.....” (ไฟโรจน์ เกษแม่นกิจ. 2513: 1-3)

ฮอลันดาเริ่มได้รับความไว้วางใจและมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในช่วงของพระเจ้าทรงธรรม เนื่องจากการณิโปรตุเกสจับเรือสินค้าฮอลันดาไปและได้รับความช่วยเหลือจากอยุธยาในที่สุดและยังมีหลักฐานจดหมายของนายคอร์เนลิส ฟอนนิวรุท และนายแมร์เทน เฮาส์แมน ลงวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2155 จากกรุงศรีอยุธยาถึงนายเฮนดริก แจนเซนที่ปัตตานีว่า

“...เรื่องสนธิสัญญากับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชนั้น ออรั้ง คเยตุเวน อเม ราดเซ (Orancaye Tuwen Amer de Radje) ได้จัดการเรียบร้อยแล้ว ทำให้เราไม่ต้องเสียภาษีใดๆ **ทั้งสิ้น ไม่มีชาติไหน นอกจากชาติของเราเท่านั้นได้รับสิทธิในการค้าขาย.....**พระเจ้าแผ่นดินทรงกล่าวว่า ทรงสัญญาด้วยวาจาอย่างพร้อมสรรพแก่ท่านและนายดาเนียล ฟอน เดอเลค (Daniel van der Lecq) และขณะนี้ได้รับการเตรียมเพื่อรองรับงานของเขา ไม่มีพระประสงค์จะรับเงินต้องการเพียงเสื้อผ้าและเครื่องถ้วยชามของฮอลันดาชนิดอื่นๆ เท่านั้น ด้วยเหตุที่พระองค์ได้ให้ทุกสิ่งที่เราร้องขอ เราจึงสัญญาที่จะให้ทุกสิ่งที่พระองค์ต้องพระประสงค์เช่นกัน.....” (กรมศิลปากร. 2513: 43)

มิตรภาพ การค้า และสงคราม

ฮอลันดามีการพัฒนาการทางการค้ากับอยุธยาตีมากขึ้นและประกอบกับเมืองปัตตานีเปลี่ยนผู้ปกครอง หลังจากราชินีฮิยาสิ้นพระชนม์ก็ถึงรัชสมัยของราชินีปิรู ช่วงนี้เกิดความบาดหมางกันของสองประเทศระหว่างอังกฤษและฮอลันดาด้วย มีสงครามเกิดขึ้นหลังจากนั้นไม่นานและสุดท้ายก็จบลงด้วยข้อตกลงแอนด์เวิร์ป ซึ่งเป็นสัญญาที่ทำให้ทั้งสองประเทศสามารถทำการค้ากันได้ แต่สุดท้ายในปี พ.ศ. 2166 แจน ปีเตอร์ซุน คูน ผู้แทนบริษัท VOC ก็ประกาศปิดสถานการค้าที่ปัตตานีลงอย่างเป็นทางการและอังกฤษก็ปิดตัวสถานการค้าของตนเอง

หลังจากนั้นไม่นานเช่นกันเพราะสินค้าในเมืองปัตตานีก็เริ่มขาดแคลนในปีถัดมา ราชินีปรีก็สิ้นพระชนม์

จากนั้นราชินีอุงแห่งปัตตานีขึ้นครองราชย์กิจการการค้าก็ซบเซาลงและสยามก็เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองคือ สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง สถาปนาตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์ในปี พ.ศ. 2173 ได้สร้างความไม่พอใจแก่บรรดาหัวเมืองน้อยใหญ่ก็พากันแข็งข้อ ด้วยเห็นว่าการขึ้นมาของพระเจ้าปราสาททองนั้นไม่มีความชอบธรรม ไม่เว้นแม้แต่สงขลาซึ่งปกครองโดยสุลต่านสุลัยมานรวมทั้งปัตตานีด้วย

เนื่องจากเมืองสงขลาฝั่งเขาหัวเขาแดงเป็นเมืองคู่ค้าสำคัญกับฮอลันดา ทำให้เมืองสงขลาได้รับการคุ้มครองและการสนับสนุนด้านต่าง ๆ จากฮอลันดาเป็นอย่างมาก จนกระทั่งทำให้เมืองสงขลาโดยสุลต่านสุลัยมานฉวยโอกาสแข็งเมือง จึงทำการประกาศตัวเป็นพระเจ้าสงขลาที่ 1 แล้วดำเนินการค้าโดยตรงกับนานาประเทศ โดยเฉพาะฮอลันดา พ่อค้าผู้ซึ่งไม่สนใจอะไรนอกจากผลประโยชน์ทางการค้า สุลต่านสุลัยมานก็ได้ให้ข้อเสนอหลายอย่างเพื่อชักจูงเข้าไปค้าขาย เช่น จะไม่เก็บอากรบ้าน จะหาบ้านที่อยู่ให้ โดยมีหลักฐานปรากฏว่ามีหมู่บ้านฮอลันดา สุสานฝังศพอยู่ใกล้หลุมฝังศพสุลต่านสุลัยมานกระจัดกระจายอยู่ 22 หลุม ชาวบ้านแถบนั้นเรียกที่ฝังศพนี้ว่า “วิลันดา” ซึ่งนั่นคือสาเหตุอีกสาเหตุหนึ่งที่พระเจ้าปราสาททองพยายามส่งกองทัพเพื่มาบุกตีแต่ก็ไม่สำเร็จเนื่องจากสงขลาอยู่ในชัยภูมิที่ดี มีการสร้างกำแพงเมือง คูน้ำคันดินล้อมรอบ มีป้อมปืนขนาดใหญ่ประสิทธิภาพดีกว่า 20 ป้อม และจากนั้นพระเจ้าปราสาททองจึงเข้มงวดกับชาวฮอลันดามากขึ้น

โดยทางเอกสารของทางฮอลันดาได้มีการบันทึกไว้ว่า

“...เมื่อปีค.ศ. 1628(พ.ศ. 2171) เมืองปัตตานีเคยจะประสบข้าวยากหมากแพง หากไม่ได้ข้าวที่ส่งไปจากประเทศสยาม ส่วนเมืองชวา นั้น โดยที่ขาดสัมพันธภาพกับเมืองมะตะราม จึงไม่อาจจะอาศัยเป็นแหล่งที่ส่งข้าวเป็นสินค้าออกได้ การค้ากับกรุงสยามยังคงดำเนิน

อยู่ต่อไป แม้ว่าในปีค.ศ. 1622(พ.ศ.2165) จะได้สั่งเลิกกิจการห้างที่นั่นแล้วก็ตาม สัมพันธภาพทางการค้าก็ยังคงอยู่มีการแลกเปลี่ยนไปมาฉันทมิตรประเทศ กรุงสยามนั้นยินดีจะผูกมิตรกับเรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยผู้ซึ่งราชสมบัติได้สำเร็จผู้ซึ่งได้ขึ้นครองราชสมบัติหลังเหตุการณ์เมื่อปี ค.ศ. 1628-1629 กษัตริย์องค์นี้ได้มีสัมพันธไมตรีอันดีกับประเทศใกล้เคียงโดยรอบ(ในบรรดาประเทศเหล่านี้ รวมทั้งปัตตานี ซึ่งอาจตีความได้ว่ายังคงต้องพึ่งกรุงสยามอยู่) แต่พระองค์ไม่พึงประสงค์ที่จะให้เราได้รับสัมปทานในการค้าไม้จันทน์หอมและหนังงาช้าง

ในปี ค.ศ. 1633 (พ.ศ.2176) จุสท์เซาเตนได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกิจการค้าของเราในกรุงสยาม และคงดำรงตำแหน่งมาจนถึงปีค.ศ. 1636(พ.ศ. 2179)เขาเตนได้รับสัญญาสัมปทานเป็นการตอบแทนบริษัทฮิสทีอันเดียช่วยรบพุ่งกับปัตตานี เขาเตนมีความเห็นว่ากรุงสยามเป็นฝ่ายถูกและได้ยื่นมือที่จะให้ความช่วยเหลือซึ่งเขาได้จัดให้เมื่อปี ค.ศ. 1634 ประชาชนของเรายินดีสนับสนุนเป็นฝ่ายเจ้าชาย แม้ว่าการแสดงออกของการให้ความช่วยเหลือของเรายังคงไม่ออกดอกออกผลแต่พระองค์ก็ได้ลดอากรขนอนลงให้เป็นจำนวนกึ่งหนึ่ง ปัตตานียอมสวามิภักดิ์ต่อกรุงสยามในปีค.ศ. 1636 (พ.ศ. 2179) ตามความประสงค์ของกรุงสยาม แต่พอมาถึงระยะนี้ สัมพันธภาพระหว่างประชาชนของเรากับผู้ครองแผ่นดินกรุงสยามได้เริ่มเสื่อมคลายลง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกรุงสยามเริ่มไม่พอใจในอำนาจของเราซึ่งแผ่ขยายออกไปทุกที่.....” (ไฟโรจน์ เกษแม่นกิจ, 2513: 5-8)

ทางฝ่ายปัตตานีก็ทราบดีว่าตนเองกำลังจะถูกโจมตีจากอยุธยาจึงร่วมกันป้องกันเมืองจนกระทั่งทัพสยามถอยกลับไป ในรัชสมัยราชินีอุง สยามยกกองทัพมาประชิดปัตตานี 2 ครั้งและรวม 3 ครั้งในรัชสมัยราชินีฮิยาด้วย ซึ่งส่งผลให้ปัตตานีจากรัฐการค้ากลายเป็นตกอยู่ในยุคสงคราม สงครามที่มีขึ้นและยืดเยื้อยังไม่มียุทธวิธีชนะกัน ทางอยุธยาจึงเปลี่ยนวิธีส่งทูตมาเจรจาเจริญสัมพันธไมตรีแทนการทำสงครามและด้วยนโยบายที่ดำเนินมาแต่ต้นเรื่องการพยายามที่จะ

สร้างความสัมพันธ์กับต่างประเทศเพื่อความรุ่งเรืองด้านการค้าขาย ทางปัตตานี จึงส่งคณะทูตกลับไปติดต่อยุทธยาเป็นการตอบแทนในเดือนมีนาคมและสิงหาคม พ.ศ. 2179 ทางปัตตานีได้ส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองมาถวายพระเจ้าปราชยาทอง และในปีพ.ศ. 2184 ราชนิกูณิงได้เสด็จเยือนอยุธยาโดยพระองค์เองเพื่อฟื้นฟู สันติภาพอีกครั้งหนึ่ง(ชาดา นนทวัฒน์, 2557: 156-157)

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับฮอลันดาในการศึกสงครามครั้งนี้ ได้มีหลักฐานระบุว่าในสัญญาว่าเมื่อเกิดสงครามขึ้นภายใน ฮอลันดาจะเข้า ช่วยเหลือและจัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์ให้แก่กองทัพสยาม ด้วยเหตุนี้ฮอลันดา จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงการทำสงครามกับปัตตานี แม้ว่าจะไม่พอใจในสยามที่ เปลี่ยนแปลงนโยบายการค้าใหม่หรือแต่งเรือสินค้าไปขายเอง ซึ่งทำให้ฮอลันดา เสียผลประโยชน์ ตลาดปัตตานีก็มีความสำคัญกับฮอลันดาไม่น้อย มีครั้งหนึ่งที่ ทำสงครามแล้วทางอยุธยาขอให้เรือรบฮอลันดามาช่วย 6 ลำ แต่ทางฮอลันดา ส่งมาไม่ทัน พระเจ้าปราชยาทองจึงได้ตรัสสั่งให้ลดจำนวนสินค้าที่ชาวฮอลันดา จะได้ลงครึ่งหนึ่ง และตั้งแต่นั้นมาพระองค์ก็ไม่ทรงโปรดปรานชาวฮอลันดา เหมือนดังแต่ก่อน (เริงวุฒิ มิตรสุริยะ, 2552: 93)

“.....ความรู้สึกไม่เป็นมิตรนี้ได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นทุกที จน อาจกล่าวได้ว่าชีวิตของพวกเขาในกรุงสยามในขณะนั้นไม่อยู่ใน เกณฑ์ที่ปลอดภัยอีกต่อไป ในเดือนกันยายน ค.ศ.1636 พระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามได้มีรับสั่งบังคับให้พ่อค้าชื่อ เจริญเมียสวานลิต(เยเรเมียส ฟาน ฟลิต)⁴ ซึ่งดำรงตำแหน่งสืบแทนเขาเตน ให้ลงนามในสัญญาข้างล่างนี้.....” (ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ, 2513: 8)

⁴ นายเยเรเมียส ฟาน ฟลิต หรือที่เรารู้จักกันว่า วันวลิต เป็นคนที่ให้ความสนใจ และเก็บข้อมูลในสมัยอยุธยาไว้มากมายและได้เขียนบันทึกต่างๆเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญไว้ อีกด้วย บันทึกลายชีวิตเขาได้กลับไปยังบ้านเกิดรับตำแหน่งถึงเทศมนตรีเมืองชิตัมและถึงแก่กรรมในวัย 61 ปี (เริงวุฒิ มิตรสุริยะ. 2552: 84-85)

ต่อมาความรุ่งเรืองและความสัมพันธ์อันดีก็คืนกลับมาอีกหนเมื่อนายเยเรเมียส ฟาน ฟลิตเข้ามาเป็นหัวหน้าหรือนายสถานีการค้าในปี พ.ศ. 2179 ซึ่งเขาเป็นผู้ช่วยนายสเคาเต็ลมาก่อนหน้านี้แล้ว ในปีต่อมา เกิดกรณีพิพาทระหว่างชาวฮอลแลนด์กับข้าราชการในราชสำนักอยุธยา คือ เจ้าหน้าที่สถานีการค้าฮอลันดาเดินทางไปเที่ยวทางเรือ 2 คน และเมาเหล้าเกิดทะเลาะกันกับชาวบ้านรวมถึงทหารวังหน้า พวกฮอลันดาจึงยกพวกไปหวังช่วยเหลือนๆ ของตนที่โดนทหารวังหน้าคุมตัวไว้ จึงถูกกล่าวหาว่าพวกฮอลันดาจะโจมตีพระราชวัง พระเจ้าปราสาททองตัดสินประหารชีวิต แต่นายเยเรเมียส ฟาน ฟลิตได้ขอพระราชทานอภัยโทษให้สำเร็จ

การค้าของฮอลันดาประสบผลสำเร็จมากในสมัยที่เยเรเมียส ฟาน ฟลิตเป็นนายสถานี แต่ในปีพ.ศ.2185 เขาหมดหน้าที่และต้องกลับไปยังปัตตาเวีย บริษัทการค้าของฮอลันดายังคงได้รับสิทธิผูกขาดซื้อหนังสือตราครั้งละ 1 ปี และในปีพ.ศ. 2190 ฮอลันดาได้รับสิทธิถาวรในการขายหนังสือตราโดยสามารถตรวจสอบเรือสินค้าที่ออกจากสยามว่ามีสินค้าหนังสือตราติดไปหรือไม่ ต่อมาพ่อค้าชาวจีนได้ถวายฎีกาว่าถูกพ่อค้าฮอลันดาตรวจสอบสินค้าของตน พระเจ้าปราสาททองจึงสั่งให้ยกเลิกสัญญาเสีย

ในสมัยพระนารายณ์มหาราช ฮอลันดาทำสงครามกับโปรตุเกส เรื่องของฮอลันดาเข้ามายึดเรือหลวงของสยามที่ซัดลงโปรตุเกสในมาเก๊า เมื่อข่าวรู้ถึงพระนารายณ์ซึ่งยกทัพไปตีเชียงใหม่อยู่ในขณะนั้น (ปี พ.ศ.2205) พระองค์เสด็จกลับมา และลงโทษออกญาพิชิตรณฤทธิ์ผู้รับผิดชอบ(ต่อมาออกญาผู้นี้ได้ถูกริบยศ ตำแหน่ง และทรัพย์สินสมบัติพร้อมถูกจำคุก ต่อมาไม่นานก็เสียชีวิตในคุก-(เพลิง ภูผา, 2557:99) และเรียกค่าชดเชยจากบริษัทการค้าฮอลันดาเป็นเงิน 156 ชั่ง หรือ 84,000 กิลเดอร์

เนื่องจากในปี พ.ศ. 2206 การค้าของฮอลันดาตกต่ำลง และต้องชดเชยค่ายึดเรือสยามที่มาเก๊าเป็นเหตุให้กลุ่มพ่อค้าชาวจีนไม่พอใจพากันมาปิดล้อมสถานีการค้าฮอลันดาในกรุงศรีอยุธยา ทางฮอลันดาเองก็เลยจะปิดสถานีการค้า

ที่อยุธยาalongพร้อมทั้งนำเรือ 2 ลำมาปิดปากอ่าวไทยร่วม 3 เดือนเศษ ทางอยุธยาจำต้องชี้แจงกลับไปว่าไม่มีส่วนรู้เห็นเรื่องการเคลื่อนไหวกของพ่อค้าชาวจีนกับออกญาพิชิตฯ และแจ้งว่าทางฮอลันดาขัดขวางการค้าของพ่อค้าชาติอื่นและไม่ยอมชำระหนี้สินกับภาษีแทน โดยที่ต้องส่งคณะทูตนำไปปิดตาเวียที่เป็นสำนักงานใหญ่ของบริษัทอินเดียตะวันออก (VOC) โดยการเจรจาครั้งนี้สยามไม่มีอำนาจการต่อรองใดๆ(เพลิง ภูผา, 2557: 100) สุดท้ายทั้งสองฝ่ายได้ตกลงทำสัญญากันว่า ฮอลันดาได้สิทธิทางการค้าโดยไม่จำกัดเขตทั้งในกรุงศรีอยุธยา นครศรีธรรมราช พัทลุง และถลาง ทั้งนี้ยังสามารถติดต่อค้าขายในราชอาณาจักรได้โดยเสรี รวมทั้งได้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตด้วย สนธิสัญญานี้ทำให้สยามเสียเปรียบและเสียโอกาสทางการค้าที่สำคัญกับญี่ปุ่น เนื่องจากไม่ให้สยามใช้ลูกเรือชาวจีนทำการเดินเรือไปทำการค้ากับญี่ปุ่น และทางสมเด็จพระนารายณ์ก็ทรงหันไปสร้างความสัมพันธ์อันดีกับฝรั่งเศสมากขึ้น

ดังมีหลักฐานการส่งคณะทูตและเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 และฝรั่งเศสที่ส่งทูตชาวลีเออร์ เดอโชมองต์ มาเข้าเฝ้าเป็นพิเศษอีกหลายครั้ง ทั้งทรงโปรดให้ทางการฝรั่งเศสและกระทรวงกลาโหมจัดส่งทหาร 500 นายพร้อมด้วยคณะทูต นักวิชาการและวิศวกรชาวฝรั่งเศสอีกหลายคนร่วมเดินทางมากับคณะบาทหลวงด้วย (ไกรภพ หมื่นแสนจันทร์ดำ. 2557: 176-178) บางหลักฐานบอกว่าที่พระองค์ทำอย่างนี้ก็เพราะจะทรงแสดงให้เห็นและปรามฮอลันดาไม่ให้ลุแก่อำนาจได้ สุดท้ายการค้าขายและความสัมพันธ์ในช่วงปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ค่อยๆเสื่อมลงและฮอลันดาดัดสินใจปิดสถานีการค้าในกรุงศรีอยุธยาอีกครั้ง

ต่อมาในปี พ.ศ.2231 อยุธยากลับมาฟื้นฟูความสัมพันธ์กับฮอลันดาอีกครั้ง รัชสมัยพระเพทราชา พระองค์ทรงขับไล่ชาวฝรั่งเศสออกไปจากแผ่นดินอยุธยาพร้อมกันนั้นก็เป็นการยุติบทบาทของคอนสแตนติน ฟอนคอน หรือออกญาวิชาเยนทร์ ข้าราชการนักเชื้อสายกรีกในสมัยพระนารายณ์ ทั้งนี้พวกฮอลันดาจึงอาสาเป็นผู้ขับไล่จนทำให้ฝรั่งเศสต้องถอนกำลังทหารออกไปจากอยุธยาความ

สัมพันธ์ในช่วงนี้ดีขึ้นเป็นลำดับมีการนำทูตเข้าเฝ้ากษัตริย์ของแต่ละฝ่าย ซึ่งก็มีความสัมพันธ์อันดีมาตลอดกระทั่งถึงในสมัยพระเจ้าอู่ทองพม่านั้น เริ่มมีความขัดแย้งกับฮอลันดาอีกรอบและส่งผลให้ทางฮอลันดาเสียสิทธิการค้าไปหลายประการ ตั้งแต่นั้นมาการค้าของฮอลันดาก็เสื่อมลงตามลำดับจนกระทั่งกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า ทำให้บทบาทการค้าของฮอลันดาในอยุธยาต้องปิดฉากลงไปด้วยเช่นกัน